

УДК 343.1

ЗЛИТТЯ ДВОХ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ВИРІШЕННЯ ЙОГО ЗАВДАНЬ

Обіход Т.В.

Київський університет права
Національної академії наук України

Виходячи з проблем розкриття злочинів, досліджено теоретичні питання реформування кримінального процесу на етапі перших двох стадій. Розглядаються окремі завдання двох стадій кримінального провадження і відмічається, що вони є взаємопов'язаними. Наводяться нові методи як технічного, так і організаційного характеру для оперативно-розшукової діяльності. Розглядаються завдання і засоби дії так званої слідчо-оперативної групи. Подібне розширення складу і завдань опергрупи сприятиме швидкому вирішенню завдань кримінального провадження.

Ключові слова: стадії кримінального процесу, оперативно-розшукова діяльність, методи науково-технічних досягнень, подолання інформаційної невизначеності, формування слідчо-оперативної групи.

Постановка проблеми. Зміни в сучасному світі, які пов'язані із тенденціями об'єднання із державами Європейського союзу, приводять до необхідності зміни українського права до рівня права провідних європейських держав. Задля забезпечення прав і свобод громадянина в сучасному демократичному світі необхідною є ефективна боротьба зі злочинністю і створення гарантій від безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності. Низький рівень розкриття злочинів приводить до необхідності перегляду стандартного підходу до стадій кримінально-процесуального права і пошуку нових технічних, організаційних, комплексних засобів ефективної оперативно-розшукової діяльності на стадії досудового слідства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема оперативно-розшукової діяльності досліджується в багатьох сучасних публікаціях, зокрема в статті Луцика В.В. [1, с. 1]. В статті Климюка О.Ф. [2, с. 80] підкреслюється обґрунтованість введення законодавчих новацій щодо оперативно-розшукової діяльності, закріплених в КПК. В статті Середи Г. підкреслюються випадки неналежного або формального реагування на порушення законності органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як відомо, діяльність уповноважених державою органів здійснюється у певній послідовності і може бути поділена на певні частини, або етапи, які прийнято йменувати стадіями кримінального процесу. Але всі ці стадії є окремими і, як правило, закінчення однієї з них приводить до початку нової. Проте, існування проблем із розкриття злочинів, приводить до аналізу недоліків і, відповідно, до реформування самого кримінального процесу. Ці зміни стосуються необхідності об'єднання перших двох стадій: 1) порушення кримінальної справи; 2) досудове розслідування (дизнання та досудове слідство). Таке об'єднання повинно вирішити проблеми оперативного розшуку і привести до значного підвищення результативності діяльності органів дизнання та досудового слідства.

Мета статті полягає в виробленні пропозиції по удосконаленню оперативно-розшукової діяльності за допомогою змін в КПК щодо стадій кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, коли стоїть завдання з формування суверенної правової держави, внесено чимало змін і доповнень до КПК України.

Кримінальний процес – це діяльність правоохоронних органів, що здійснюється у встановле-

них законом процесуальних формах і спрямована на досягнення завдань кримінального судочинства, передбачених ст. 2 КПК.

Злочин завжди завдає громадянам, державі певну шкоду, і це зобов'язує органи держави, що покликані вести боротьбу зі злочинністю, в межах своєї компетенції порушувати кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вживати усіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання (ст. 4 КПК України).

Держава, визнаючи і встановлюючи правову боротьбу зі злочинами, передбачає, по-перше, які саме діяння визнаються злочинами і які заходи покарання повинні застосовуватись до осіб, які їх вчинили (що становить предмет вивчення кримінального права); по-друге, які державні органи покликані здійснювати правову боротьбу зі злочинами, як ці органи утворюються і функціонують (законодавство про судоустрій і прокуратуру); по-третє, в якому порядку, якими заходами і з додержанням яких принципів і правил повинно проводитись встановлення обставин вчинення злочинів, винних осіб і їх покарання (кримінальний процес).

Важливу роль у вирішенні завдань у боротьбі зі злочинністю відведено саме кримінальному судочинству. Кримінально-процесуальний закон (ст. 2 КПК) вказує, що завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності, і жоден невинний не був покараний.

Слід зазначити, що згідно з наказом МВС України «Про затвердження положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ злочинів загальнокримінальної спрямованості» від 30 квітня 2004 р. № 458 безпосереднім розкриттям злочину в системі МВС України вважається: затримання злочинців на місці вчинення злочину, або за свідченням очевидців після його вчинення; одержання оперативної та іншої інформації про особу, яка вчинила злочин, чи місце знаходження речових доказів, знарядь злочину; встановлення інших фактичних даних (слідів, свідків, матеріалів, документів, речей тощо), які свідчать про вчинення злочину конкретною особою, знайшли підтвердження в ході досудового слідства і покладені в основу обвинувачення.

Усі дії учасників процесу здійснюються у визначеному законом порядку, з додержанням передба-

чених законом умов і послідовності, тобто згідно з процесуальною формою.

Відомо, що кримінальний процес складається з семи основних стадій та однієї виключної стадії.

Основні стадії:

1) порушення кримінальної справи;
2) досудове розслідування (дізнання та досудове слідство);

3) попередній розгляд справи;

4) судовий розгляд;

5) апеляційне провадження;

6) касаційне провадження;

7) виконання вироку.

Розглядаючи ці стадії і враховуючи останні відомості про кількість розкритих злочинів, неможливо не відмітити один із найвагоміших недоліків розкриття злочинів – це їх не розкриття. Тому найбільш актуальними, як на мою думку, є перші дві стадії кримінального процесу.

Перша стадія – порушення кримінальної справи – починається з заяви або повідомлення про злочин або з моменту безпосереднього виявлення ознак злочину, а друга стадія – полягає у провадженні органами дізнання та попереднього слідства передбачених законом слідчих дій, спрямованих на отримання доказів, швидке та повне розкриття злочину, всебічне дослідження обставин справи та викриття винних, забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які вчинили злочин. Підсумкові рішення, що приймаються на цій стадії кримінального процесу, можуть бути такими: закриття справи; складання обвинувального висновку та направлення справи до суду; направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Необхідно відмітити, що ці дві стадії є взаємопов'язаними і тому недоцільно їх відокремлювати.

Розглядаючи дослідження про посягання на майно громадян, необхідно виділити насамперед складність і багатогранність завдань, які вирішуються на основі даних слідчого огляду [4].

В якості елементів місця події з досліджуваної категорії злочинів можна виділити наступні:

- приміщення, де скоєно розкрадання тих чи інших предметів;

- сліди злочинців чи інших осіб;

- сліди злому перешкод – дверей, вікон, замкаючих пристроїв і т. п.,

- сліди переміщення цінностей, сліди відходу злочинця з місця події та ін.;

- сліди боротьби потерпілих із злочинцями – при відкритому способі заволодіння цінностями (у справах про грабежі і розбійних нападах).

Метою слідчого огляду, проведеного, як правило, до порушення

кримінальної справи [5], є:

- вивчення обстановки на місці події для з'ясування обставин злочину;

- виявлення і вилучення слідів і предметів, пов'язаних зі злочинним подією, що сприяють встановленню особи злочинців;

- фіксація обстановки посягання з метою надання виявленим фактичним даним статусу речових доказів.

Для своєчасного прийняття рішення по комплексному дослідженню місця події необхідна сукупність наступних елементів: система організації огляду місця події; система пошуку матеріальних наслідків (слідів) злочину; система моделювання по обстановці місця події механізму злочину і вигляду злочинця; система організації розшуку злочинців на основі інформації, отриманої при огляді. Всі ці події повинні проводитися негайно після прибуття

оперативно-розшукової групи разом із слідчим, як то кажуть, «по гарячих слідах». Необхідно відчувати ситуацію і виходячи з цього – опитати свідків, сусідів, по можливості – запровадити співробітників в колектив підозрюваних, обов'язково налагодити негласне стеження, налагодити прослуховування телефонів підозрюваних, а також отримати дані про їх доходи, знайомих, матеріальне забезпечення, родичів і т. ін.

Організаційна сторона огляду місця події включає в себе насамперед питання формування слідчо-оперативної групи. Однак відсутність до теперішнього часу в кримінально-процесуальному законі норми, що передбачає створення подібних груп як найбільш ефективної форми взаємодії органів слідства та дізнання, негативно позначається на практиці розслідування переважної більшості умисних злочинів. Переваги подібного формування очевидні: підвищується якість огляду, поліпшується професійну майстерність, спеціалізація членів групи, їх мобільність, взаєморозуміння, досвід роботи і т. д.

В складі подібних груп окрім слідчого, оперативний працівника, фахівця-криміналіста [6], дільничний інспектора міліції, повинен входити інспектор-кінолог. Дуже важливим є урахування сучасних науково-технічних досягнень, тому було б доцільно ввести інженера із спецтехніки задля творчої, дослідницької частини огляду. Подібне розширення складу опергрупи сприятиме підвищенню ефективності оглядів, поліпшенню творчого пошуку, всебічному дослідженню обстановки злочину і, в кінцевому підсумку, вирішенню головного завдання огляду – подолання інформаційної невизначеності, накопиченню необхідних відомостей для висунення слідчих та оперативно-розшукових версій.

Таким чином, підсумовуючи, необхідно виділити наступні завдання таких груп:

- у безпосередній участі співробітника карного розшуку спільно зі слідчим у дослідженні матеріальної обстановки події. При цьому слідчий повинен вказати напрямок пошуку;

- організації переслідування злочинців «по гарячих слідах». При цьому використання можливостей службово-розшукової собаки дозволяє в ряді випадку виявити речові докази посягання (покинуті знаряддя злочину, викрадені предмети, речі, що належать злочинцям), а також по характеру діянь встановити типи злочинців, оскільки основними джерелами інформації по скоєному діянню і особистості злочинця є зміни в матеріальній обстановці, викликані злочинним актом; сліди; предмети і речі, що належать злочинцю [7]; – організації паралельно з оглядом засідок, прочісування навколишнього району злочину місцевості;

- виявленні за допомогою міліції, патрульних нарядів, негласного стеження свідків події, інших причетних до злочину осіб;

- охорони місця події і створенні необхідних умов, в тому числі і технічних, для огляду і спостереженнями;

- спостереженні за підозрюваними, іншими особами, які проявляють інтерес до даної слідчої дії;

- проведенні оперативними працівниками карного розшуку відповідних заходів щодо виявлення причетних до злочину осіб;

- організації спостереження за місцями можливої збути викраденого і т. ін.

Ефективність роботи опергрупи на місці події багато в чому залежить від організуючої ролі слідчого. Після прибуття на місце події йому необхідно поставити конкретне завдання кожному учаснику операції. Він повинен вжити заходів до розшуку

злочинців «по гарячих слідах», пошуку викраденого майна. Іншими словами, слідчому необхідно на самому початку роботи створити таку організаційну ситуацію, яка справляє позитивний вплив на слідчу ситуацію в плані її інформаційної насиченості.

Що стосується організації спостереження за місцями можливої збуту викраденого, то необхідно комплексно підходити до цього питання, виходячи з характеристик викрадених предметів і відповідних до цього місць можливої збуту. Тут є важливим виявлення співучасників злочину, кількість яких може зростати, що полегшує пошук злочинця.

Одним із нових і ефективних методів розшуку злочинців є, на мою думку, використання методів і гра на слабостях злочинців. Оскільки більшість злочинів скоєно із метою матеріального збагачення, необхідно купувати можливих співучасників або свідків злочину за важливу інформацію.

Як показує практика, у проблемних ситуаціях, що характеризуються невизначеністю основних елементів досліджуваної події (насамперед, відомостей про особу злочинця), найбільш ефективними можуть бути такі типові приватні версії:

- по крадіжках майна з житла:

(Злочин вчинено особою (особами), яка раніше здійснювала в даному районі (місті) аналогічні злочини, за участю особи, раніше судимого за корисливі злочини – 48,7%; злочин вчинено особою з числа знайомих потерпілому за місцем проживання, роботи, навчання і т. д. – 13,5%; злочин скоєно

особами, які прибули з інших населених пунктів («гастролерами») – 9,1%; злочин скоєно особами, що проживають неподалік від місця проживання потерпілого, – 25,2; інші – 3,5;

- по грабежам і розбійним нападам з житла: злочин скоєно злочинною групою, як правило, за участю особи, раніше судимого за корисливі злочини, – 71,2%; злочин скоєно групою за участю неповнолітніх-го (іх) або жінки, що використовуються в якості прикриття або розвідки, – 12,3%; злочин скоєно за «наведенням» знайомих потерпілого, колишніх компаньйонів на ґрунті помсти, зведення рахунків – 16,5% і т. д.

Висновки і пропозиції. Кримінальний процес є важливим етапом дії органів дізнання, досудового розслідування, слідчого, прокурора, судді і суду по розкриттю злочинів, викриттю й покаранню винних та недопущенню покарання невинних. Водночас з метою підвищення ефективності такої діяльності, для захисту прав і законних інтересів осіб і організацій, потерпілих від злочину, а також захисту особистості від незаконного та необґрунтованого обвинувачення, засудження, обмеження прав і свобод, необхідна оперативна співпраця всіх учасників органів дізнання і досудового розслідування. Тільки з урахуванням останніх науково-технічних досліджень, статистичних даних щодо характеру кримінальних дій, в комплексній взаємодії органів дізнання і досудового розслідування можливе ефективне вирішення головних завдань кримінального провадження.

Список літератури:

1. Луцик В.В. Шляхи вдосконалення нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю // Часопис академії адвокатури України. – № 12(3'2011) – С. 1-5.
2. Климяк О.Ф. Прокуратура в системі суб'єктів зовнішнього контролю за оперативно-розшуковою діяльністю підрозділів Міністерства внутрішніх справ України // Юридична наука. – 2014. – № 2. – С. 78-87.
3. Середа Г. Законність оперативно-розшукової діяльності як мета та завдання прокурорського нагляду // Вісник Національної Академії прокуратури України. – 2009. – № 4. – С. 14.
4. Бегалиев К., Попов В. Теоретические вопросы осмотра места происшествия // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1983. – Вып. 39. – С. 60.
5. Виноградов С.В., Капитонов В.Е., Петрунев В.П. Расследование квартирных краж. – М., 1990. – С. 29.
6. Степанов В.В. Актуальные проблемы криминалистики в условиях научно-технической революции: Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы. – Саратов, 1989. – С. 7.
7. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий. – Свердловск, 1973. – С. 47.

Обиход Т.В.

Киевский университет права
Национальной академии наук Украины

СЛИЯНИЕ ДВУХ СТАДИЙ КРИМИНАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ВЫПОЛНЕНИЯ ЕГО ЗАДАНИЙ

Аннотация

Исходя из проблем раскрытия преступлений, рассмотрены теоретические вопросы реформирования криминального процесса на этапе первых двух стадий. Рассматриваются отдельные задачи двух стадий криминального производства и отмечается их взаимосвязанность. Представлены новые методы как технического, так и организационного характера для оперативно-поисковой деятельности. Рассматриваются задачи и методы деятельности так называемой следственно-оперативной группы. Такое расширение состава и задач опергруппы будет способствовать быстрому выполнению задач криминального производства.

Ключевые слова: стадии криминального процесса, оперативно-поисковая деятельность, методы научно-технических достижений, преодоление информационной неопределенности, формирование следственно-оперативной группы.

Obikhod T.V.
University of Kiev Right
of the National Academy Sciences of Ukraine

FUSION OF TWO STAGES OF CRIMINAL PRODUCTION AS AN IMPORTANT FACTOR OF EXECUTION OF ITS TASKS

Summary

Proceeding from the solving of crime problems, the theoretical issues of reforming the criminal process at the first two stages are considered. Considered separate tasks of two stages of the criminal production and noted their interconnectedness. The problems and methods of action of so-called investigation group of criminal production to quickly perform tasks are presented. New technical and organizational methods for operational and search activities are represented. We consider the problems and methods of action of so-called investigation group. This expansion of the operative group will promote the quickly solution of the criminal production.

Keywords: stages of the criminal process, operational-search activity, methods of scientific and technological achievements, overcoming of the information uncertainty, the formation of the investigation group.

УДК 340.12(043.3)

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЯК ЦІЛЬОВА СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ДЕРЖАВИ

Руданецька О.С.

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті розглядаються питання становлення сучасної правової політики. Особливу увагу зосереджено на фактори цільового призначення правового регулювання. Виокремлено мету, засоби та результати ефективної правової політики. Акцентовано на чинниках та умовах зовнішнього середовища, які впливають (позитивно або негативно) на процес реалізації юридичних положень на практиці.

Ключові слова: правова політика, цілеспрямованість, правовий результат, ефективність, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Будь-яка політика, зокрема правова, є особливою соціальною практикою, осмисленою діяльністю суб'єктів, що характеризується трьома найважливішими параметрами – цільовим, інструментальним і результативним. Така діяльність завжди раціональна і цілеспрямована, вона заснована на використанні певних засобів і методів, і, нарешті, вона завжди неминуче призводить до досягнення того чи іншого ефекту, спричиняє конкретні наслідки.

У зв'язку із цим важливу методологічну роль у процесі теоретичного пізнання правової політики як соціального феномену відіграє «зв'язка» загальнонаукових категорій: «мета – засіб – результат», що дозволяє сконструювати особливий дослідницький підхід до однієї з істотних граней правової матерії, проаналізувати її з позицій доцільності і цілеспрямованості, юридичних кроків, які вживає держава, забезпеченості поставлених завдань якісним правовим інструментарієм, ступеня результативності й ефективності правової діяльності [1, с. 16].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У спеціальній літературі розгляд проблем ефективності права досліджувалися у працях представників української та зарубіжної юриспруденції, серед В. Кудрявцев, А. Колодій, О. Лавринович, А. Малько, Л. Шипілов, О. Тодика та інші. Однак, слід констатувати, що попри наявність ґрунтовних досліджень у сфері ефективності права, правових норм проблема ефективності правової політики ще не була предметом комплексного розгляду у загальнотеоретичній юриспруденції.

Мета статті. Головною метою цієї статті є визначити особливості правової політики як цільова соціальна практика держави на сучасному етапі розвитку державності.

Виклад основного матеріалу. Правова політика як науково обґрунтована, системна та послідовна діяльність відповідних суб'єктів, пов'язана з використанням правових механізмів, завжди містить цільовий компонент. Правова політика є завжди стратегічно осмисленою діяльністю, в основі якої лежить система цілей, концептуальних ідей, що відображають основні моменти майбутньої організації соціальних відносин.

Цільовий аспект логічного змісту правової політики виявляється в таких її рисах, як цілеспрямованість і доцільність.

Цілеспрямованість правової політики пов'язана з тим, що діяльність у юридичній сфері немислима без постановки суб'єктами правовідносин конкретних орієнтирів, без попереднього прогнозування шляхів і термінів їх реалізації, а також майбутніх бажаних змін і без ідеального передбачення результатів. Де немає цілеспрямованості, там немає і не може бути ніякої політики, а є лише видимість свідомого регулювання, а по суті – анархія.

Доцільність правової політики передбачає насамперед її раціональність, тобто відповідність вживання в юридичній сфері управлінських рішень тій обстановці (зовнішньому середовищу), що реально склалася в суспільстві, їх адекватність характеру тенденцій розвитку ситуації.

Суб'єктом, котрий безпосередньо моделює цілі у сфері правової політики, є головна держава в особі своїх правотворчих органів. Однак треба пам'ятати і про те, що державна організація в демократичних суспільствах передбачається не більше як інструмент втілення в життя інтересів і потреб широких верств населення. Тому говорити про цілі правової політики як про державні орієнтири можна лише дещо умовно.